

förlåtna", utan skriver istället "Du är förlåten". Gloria inleds med citat ur Luk 2:14, men inte på alla ställen; lovsång 8 talar istället om "Äran, äran tillhör Gud, vår skapare, frälsare, hjälpare". Helig är traditionellt uppbyggd kring Jes 6:3 och Matt 21:9, men inte förslaget Helig 2, 3 och 4. Löftesordet 3xx från Joh 1:9 har bara med "så att Gud förlåter oss", inte "förlåter oss synderna" (eller "våra synder", HB 86). Någon rimlig förklaring till varför man väljer att göra ett avsteg både från Bibel 2000 och bibeltexter ges inte.

Längre läsningar bör följa den eller de bibelöversättningar en kyrka har antagit. Däremot är det tveksamt om man ska göra förändringar av andra fraser i liturgin pga. en enskild bibelöversättning. I så fall behövs sannolikt snart ytterligare förändringar i kyrkohandboken, om Svenska bibelsällskapet går vidare och arbetar fram en ny översättning av Nya testamentet. Den nuvarande är i praktiken från 1981, och en provöversättning är utgiven med delar av Luk och hela Gal. I handboksarbetet borde det vara viktigare att oavsett översättning bevara sambandet mellan liturgin och Bibeln.

Inkluderande språk

Det andra direktivet i handboksarbetet var att eftersträva ett inkluderande språk. Ett inkluderande språk är i en bemärkelse en mycket god sak. De som firar liturgin behöver känna sig delaktiga – inkluderade. En del av detta är t.ex. hur en förbön formuleras, om man ber för "de arbetslösa" och därmed antyder att det inte finns någon som är arbetslös i församlingen. Inte minst predikan och musiken behöver ha ett språk som är inkluderande för de som firar gudstjänst.

Den typen av perspektiv tycks dock inte vara det dominerande i handboksförslaget. Det inkluderande språket handlar mest om kön och att fjärma Gud från maskulina termer eller att tala om Gud "bortom kön". Tidigare har den förhärskande strategin varit att komplettera med nya texter för att uppnå dessa syften. Denna strategi återfinns också i HBF 16. Men i större utsträckning än tidigare är man också inne och förändrar detaljer i befintliga texter, samtidigt som man rensar ut alternativ från HB 86 som är helt gångbara, men uppenbarligen inte passar i detta koncept. Hit hör t.ex. prefation 1 för Trefaldighetstiden, "Du är en Fader för oss människor". Det bör noteras att i princip samtliga nyskrivna texter i förslaget just är tillkomna för det inkluderande språkets skull – knappast någon ger en traditionell förståelse av Gud såsom Fader, Son och helig Ande.

Gud omtalas i förslaget påfallande ofta just som "Gud" för att undvika ett "han" eller ett "Herre". Samma strategi har vi sett tidigare och återfinns också i evangeliebokens kollektböner. Många gånger när det skulle vara mest naturligt att tala om Gud med ett pronomen (han), står det ett upprepat "Gud". Detta är mer genomgående i HBF 16 än tidigare. Texterna utarmas både teologiskt och stilistiskt. Strategin gäller inte bara nya texter och alternativ, utan även gamla. Familjegudstjänstens inledning "Nu är Guds tid. Här i sitt hus sluter han in oss i värme och ljus" heter i förslaget "Nu är Guds tid. Här i sitt hus sluter Gud in oss ...". Det leder till en sämre rytm (en kort stavelse ersätts av en längre) och ändrar en formulering som många – barn och vuxna – kan utantill.

Man söker också efter ett annat språk för att tala om Treenigheten. Svenska kyrkan är här inne på det mest grundläggande i kyrkans bekännelse. Trons bärande mönster fanns till sin kärna redan i den urkristna trosregeln (*regula fidei* eller *regula veritatis*). I samtliga ekumeniska trosbekännelser – apostoliska, nicenska och athanasianska – bekräftas och bejakas detta trons mönster i bekännelsen till Fadern och Sonen och Anden.

En kristen tro kan aldrig ersätta Fader–Son–helig Ande med andra benämningar, men väl komplettera med andra beskrivningar och bilder. Och det är här som förslaget leder fel. Strävan efter ett språk om Gud "bortom kön" leder obönhörligen till att man ersätter den klassiska förståelsen av Treenigheten med någonting annat. Det betyder att man sågar av den gren man sitter på och att man fjärrar sig från sin historia och kristendomens rötter.

Frånsett ett okvalificerat Gud – som ofta relaterar till Fadern, även om det inte uttrycks – arbetar man t.ex. med ”Skapare–Jesus Kristus–helig Ande”, ”Skapare–Räddare–Tröstare” (Lovsång 6 och 7) eller ”Skapare–Frälsare–Hjälpare” (Lovsång 8). Det blir problematiskt när avsikten är att ta sig förbi Fader–Son–helig Ande och får teologiska konsekvenser. Att tala om Gud som Fader, Son och helig Ande är bl.a. att beskriva relationerna mellan de tre personerna i Treenigheten. Denna beskrivning är djupt biblisk och möter oss i Jesu egen beskrivning av relationen till Fadern. Detta relationella perspektiv inbjuder också oss att ha en relation till Gud: att ha honom som vår Far, Jesus till vår bror och den helige Ande som vår hjälpare.

Att schematiskt omtala den första personen i Treenigheten som skapare, den andra som räddare/frälsare och den tredje som tröstare/hjälpare, riskerar att skapa en utarmad förståelse av den heliga Treenigheten. I förlängningen leder det till *modalism*, dvs. den fornkristna villolära som inte grundade trinitetsteologin i Guds *vara* utan i Guds *handlande*: Gud är där inte tre personer i ett väsen, utan det är närmast så människan uppfattar det hela genom att se på skapelse- och frälsningsverket. Även i trosbekännelserna uttrycks att kyrkan tror på ”Gud Fader allsmäktig, himmelens och jordens skapare”; ändå är det inte hela sanningen. Det är sant att Fadern är skapare – men det är också Sonen (”genom vilken allting är till”) och den helige Ande (”livgivaren”). Sonen är förvisso Frälsare – men även Fadern och den helige Ande. Och den helige Ande är tröstare/hjälpare – liksom Fadern och Sonen.

I kommentardelen nämns som en särskild strategi att ersätta ”könsbestämda ord och uttryck om människa och Gud ... med könsneutrala uttryck”. Det markeras också att ”Denna strategi behöver ... vägas mot andra avvägningar så att inte bärande kristna föreställningar om exempelvis trinitetsläran och kristologin förändras.” Handboksförslaget når knappast upp till denna föresats. En teologisk genomgång av förslaget leder rimligen till slutsatsen att trinitetsläran just förändrats.

När professor Bernice Sundkvist analyserar HBF 12 kommer hon till slutsatsen att förslaget – och det torde i ännu högre grad gälla HBF 16 – ger en ”mera opersonlig gudsbild”, att det sker en ”teologisk tyngdpunktsförskjutning i förhållande till äldre tradition” men framför allt att ”det är omöjligt att förutsäga hur den gudsbild som förmedlas faktiskt kommer att se ut i en given gudstjänst, eftersom det finns många alternativ av både äldre och nya texter att välja mellan för liturgen” (Svenskt gudstjänstliv 2014, s. 168).

Det största problemet är att det blir möjligt att fira gudstjänst utan att omtala Gud som Fader–Son–helig Ande. Alternativ finns till i princip samtliga traditionella formuleringar och trosbekännelsen kan utgå eller bytas ut mot en trospsalm. Dopen ska dock alltid ske ”I Faderns och Sonens och den heliga Andens namn”. Man kan fråga sig varför det här är av nöden att hålla sig till kyrkans bekännelsespråk? Samtidigt får man vara tacksam för det – annars hade dopen som förrättas i Svenska kyrkans ordning inte erkänts som giltiga kristna dop av andra kyrkor.

Variationsrikedomen

Variationsrikedom inom ramen för samma moment, t.ex. flera olika prefationer, har vi vant oss vid. Det nya i HBF 16 (och HBF 12) är den stora variationsrikedomen vad gäller vilka moment som ska eller kan vara med. Det torde vara helt unikt bland de kyrkor som håller sig med kyrkohandböcker.

Möjligheten till flera olika alternativ när någon ensam läser/sjunger en text eller en bön – t.ex. prefationen, kollekthörsbönen, eller textläsningarna – är knappast problematisk. Att däremot ha många olika – och mycket näralliggande varianter – på korta acklamationer eller texter som en församling rimligen kan utantill är däremot bekymmersamt. Idag finns t.ex. bara ett svar efter en gammaltestamentlig läsning eller en epistel: ”Gud, vi tackar dig”. Alla som regelbundet firar gudstjänst i Svenska kyrkan torde kunna det utantill. I förslaget finns ytterligare ett alternativ: ”Gud, gör det ord levande ibland oss”. När man befinner sig i en annan kyrka än sin egen, kan

man knappast veta vilket alternativ som ska användas utan att titta i agendan. Detsamma gäller t.ex. acklamationen ”Din död förkunnar vi (Herre)”, där ”Herre” är satt inom parentes. Att vissa formuleringar återkommer oavsett vilken av handbokens ordningar för huvudgudstjänst som följs, är en styrka i Svenska kyrkans gudstjänstliv idag. Det är olyckligt att detta sammanhållande band för kyrkan tunnas ut och det är stor risk att gudstjänstdeltagare inte känner igen sig i de små detaljerna i grannkyrkan. I förlängningen är det heller ingenting som säger att präster/musiker i samma kyrka önskar använda samma alternativ. Risken är uppenbar att gudstjänstordningen i än högre utsträckning blir beroende av vem som tjänstgör. Igenkännandets glädje kommer att bli mindre med en ny handbok. Och osäkerheten kring vilken typ av gudstjänst man får – när man går i annan kyrka än sin egen – kommer dramatiskt att öka.

Den stora mängden moment som kan tas med eller som kan utelämnas ger intrycket av kyrkohandboken som en plocklåda där man kan välja och vraka. Gudstjänsten blir ett legobygge man kan bygga ihop på sitt eget sätt. Visserligen finns spärrar som gör högmässan mer reglerad än mässan och föreskrifter vad som ska finnas med i en huvudgudstjänst. Men formuleringarna att man ”i undantagsfall” kan göra så eller så (t.ex. byta ut trosbekännelsen i högmässan mot en psalm) är många och det finns inget resonemang vad uttrycket ”i undantagsfall” betyder. Man kan heller inte begära att enskilda gudstjänstbesökare ska behöva ta reda på om det är huvudgudstjänst eller inte. Variationsrikedomen är så stor, att det är högst tveksamt om ens domkapitlens sakkunniga för gudstjänstfrågor kan tala om när en gudstjänst håller sin inom kyrkohandbokens ram eller inte.

Psalmer och handbokstroheten

Av de moment som måste finnas i en gudstjänst hör psalmer. I en mässa som inte firas som huvudgudstjänst är följande moment obligatoriska: klockringning (om möjligt), psalm, inledningsord, psalm, evangelium, predikan, psalm, nattvardsbön, Herrens bön, kommunion, psalm eller lovprisning, välsignelse. Av 12 obligatoriska moment är fyra psalmer. Visserligen ska noteras att i ”en kortare gudstjänst” kan evangelieläsningen ersättas med annan bibelläsning, färre psalmer förekomma och förkunnelsen ske i samband med inledningsorden. Ändå ger kyrkohandboken intrycket att det som är väsentligast i Svenska kyrkans gudstjänst är psalmerna. Och ska man vara petig med den kyrkorättsliga regleringen kan man alltså inte fira mässa i Svenska kyrkans ordning utan att också sjunga psalmer (dvs. sånger som står i *Den svenska psalmboken*). Trots att många finner stort värde i t.ex. en läst morgonmässa tillåter nya kyrkohandboken formellt inte ett sådant alternativ. Det verkligt allvarliga är här kanske att kyrkorätten blir meningslös om den inte kan uppfattas som de facto reglerande.

En uttalad målsättning med arbetet har varit att skapa en större trohet mot handboken. Och strategin tycks vara att inkludera så mycket som möjligt inom handbokens ram och ge en maximal möjlighet till variation. Vi betvivlar att det leder till större handbokstrohet. Snarare legitimerar det att präster, musiker och församlingar bygger sin gudstjänst helt själva. Och gör det med material som finns både i kyrkohandboken och utanför. En annan väg att gå – men kanske omöjligt för Svenska kyrkan – hade varit att göra en stramare kyrkohandbok, som dock hade varit frivillig att använda för församlingarna. Så har t.ex. gjorts i vår systerkyrka ELCA i USA.

Arbetsprocessen och musiken

Processen som lett fram till HBF 16 har varit lång. Många arbetsgrupper med skiftande namn har på olika sätt varit inkopplade för att ge sitt bidrag: referensgrupp, expertgrupp, slutförslagsgrupp, styrgrupp, projektledningsgrupp, ny referensgrupp, ny styrgrupp. Därtill har olika grupper arbetat med de kyrkliga handlingarna. Hur de olika gruppernas arbete tagits tillvara och vem som egentligen har haft initiativet i detta arbete är inte lätta att bedöma för en utomstående betraktare. Nu har också meddelats att en ny grupp som ska bearbeta remissvaren har bildats. Vad de i realiteten kan göra för att förbättra det här förslaget återstår att se.

Vad som däremot är uppenbart är att det är en mycket kort tid som församlingarna har på sig för att arbeta med remissen och att frågorna i remissen är formulerade för att man vill ha ett positivt gensvar. Den som tror sig annat än marginellt kunna påverka det här förslaget, kommer bli besviken. I huvudsak är det detta förslag som kommer att vara vår nya handbok.

Den som har följt diskussionen kring handboksarbetet kan inte ha undgått det ramaskri som hörts från kyrkomusiker över hela landet. Vi har inte någon kyrkomusikalisk kompetens och går därför inte in på de musikaliska delarna i förslaget – som naturligtvis är oerhört viktiga. Men det är talande för processen att ansvariga för arbetet endast i så ringa omfattning har lyssnat på musikerna. Det som kyrkohandboken borde fastslå är vilken text som ska sjungas, medan det kan lämnas till respektive församling att besluta vilken musik man använder. I realiteten är det också så det blir. Kyrkoherden föreslås få beslutanderätten att använda annan musik än den som återfinns i kyrkohandboken (ändring av KO 18 kap. 6 a §; förslaget s. 416). Ett mer naturligt steg att ta – men det kanske kommer – vore att säga att kyrkohandboken bara innehåller en serie, nämligen de gregorianska melodier som ett uttryck för Svenska kyrkans historia. Andra melodier till de fastställda texterna kan kontinuerligt publiceras på nätet eller i nothäften, av kyrkan officiellt eller privata musikförlag.

Kyrkans tro och Svenska kyrkans inre upplösning

Tradition och förnyelse står inte i motsatsförhållande, utan förutsätter tvärtom varandra. Nyskriva psalmer har sin självskrivna plats i Svenska kyrkans gudstjänstliv; också vår tid har sitt bidrag att ge till kyrkans stora lovsång. Nyskapandet kräver dock en fullödlig liturgi att samspela med.

Det bör finnas en dynamik i gudstjänstfirandet mellan lokalt, nationellt och universellt. Eukaristin firas alltid lokalt. Där bör stor frihet råda i t.ex. musikval och liturgisk aktion. Bärande liturgiska texter är däremot en annan sak. De måste kännas igen som en del av en gudstjänst i Svenska kyrkan. Och denna måste i sin tur igenkännas som ett autentiskt sakramentsfirande av andra kyrkor. Det är därför ett absolut krav att mässans ordinarie bärande texter är väl förankrade i den stora kyrkliga traditionen. Det grundläggande mönstret ”till Fadern genom Sonen i Anden” skall vara tydligt i all liturgisk bön. Nattvardsbönen måste stringent formas efter ekumenisk konsensus (ffa BEM-dokumentet 1982). De bibliska sånger vi delar med den världsvida kyrkan – Kyrie, Gloria, Sanctus, Agnus Dei – får inte förvanskas; rimligen borde de – och trosbekännelserna – kunna få en gemensam och ekumeniskt utarbetad svensk språkdräkt.

Kyrkans gudstjänst skall uttrycka kyrkans bekännelse. Utgångspunkten kan inte vara om den enskilde prästen eller den lokala församlingen betraktar sig som traditionell eller inte, så att allt reduceras till tycke och smak. I remissen ställs återkommande frågan: ”Ger kyrkohandboksförslagets alternativ när det gäller [moment x] möjlighet för församlingar att utforma gudstjänst utifrån sina förutsättningar?” Det är ett grundläggande fel i utgångspunkten när remissfrågorna genom själva sin utformning stadfäster principen om något för alla, istället för att ställa frågan om kyrkans tro och det bibliska språket.

Samtidigt – om en kyrkohandbok i första hand befäster befintlig praxis – kan bara konstateras att Svenska kyrkan i realiteten knappast har en gemensam bekännelse längre. Handboksförslaget ger uttryck för skilda teologiska uttryck, som i sig knappast kan förenas. Förslaget ger i praktiken legitimt utrymme för helt skilda trostolkningar av kristen tro inom samma handbok. Inom Svenska kyrkan finns olika grupper som tolkar den kristna traditionen och läran på helt olika sätt. Ambitionen i handboksarbetet är att många riktningar ska känna sig hemma. Frågan är hur det ser ut nästa gång.

Kyrkohandboken har varit ett sammanhållande band i Svenska kyrkan. I viss mån är även nuvarande handbok det, även om utvecklingen sedan försöksordningarna på 1970-talet gått mot

en ständigt ökande differentiering. Med den nya handboken blir gudstjänstlivet ännu mer disparat, också vad gäller de bärande liturgiska texterna i mässans ordinarium.

Vad återstår då som ett sammanhållande band i Svenska kyrkan? Delvis en ny kyrkohandbok, men med starkt reducerad betydelse samt evangelieboken, kyrkoordningen och ett antal gemensamma datasystem. Det innebär att vi läser ungefär samma texter på söndagen, att vi är bunden av samma kyrkoordning – som framför allt reglerar besluts- och valapparaten – och använder samma dataprogram. Det inre sammanhållande bandet och den andliga gemenskapen inom Svenska kyrkan är på väg mot upplösning.

Ovan har vi pekat på en del grundläggande problem i handboksförslaget. Man skulle också kunna nämna en förändrad nattvardsteologi med oklar konsekrationssuppfattning och klart försvagad betoning av realpresensen (det talas t.ex. oftast om bröd/vin och inte Kristi kropp/blod). Ett annat område är teologin kring synd och nåd, där förlåtelseorden förändras för att kunna tolkas som att vi redan är förlåtna i förväg. Dessa och de andra delproblemen är dock snarast symptom som kan härledas till brottet med kyrkans tradition.

Redan i Skriften talar Paulus om ett traderande. Förkunnelsen av evangeliet om Jesus Kristus (1 Kor 15:3–5) och firandet av Herrens måltid (1 Kor 11:23–26) är något som han själv först tagit emot och sedan lämnat vidare. Genom historien har den kristna gemenskapen fortsatt att tradera tron såsom ett levande firande. Mässan har slipats fram under århundraden av bön, och såsom Kristus har lovat leder Anden kyrkan (Joh 16:13).

En gemensam svenskkyrklig tradition finns idag knappast längre. Denna kyrka är ett rike i strid med sig själv (Mark 3:24) – och i många fall också med den världsvida kyrkans gemensamma gudstjänstmönster. Kan vi inte vända utvecklingen går vi med inneboende logik mot ett trons sammanbrott i Svenska kyrkan.

Handboksförslaget – dop och konfirmation

Kjell Petersson

I nu gällande handbok från 1986 finns två ordningar för dop; dop av barn och dop av ungdomar och vuxna. Det är en stor vinst att dopordningen i det handboksförslag som nu är ute på remiss, är en enda, att samma ordning används oavsett dopkandidatens ålder. Förändringen har säkert att göra med dopets förändrade plats i kyrkan; sedan 1996 är dopet en rit med större kyrkorättslig verkan än tidigare. Vare sig man är barn eller vuxen är det genom dopet som man blir upptagen i kyrkan, och då är det foljdriktigt att detta sker genom en och samma dopordning.

En annan positiv sak i förslaget är att man lyfter fram dopet genom att i flera olika gudstjänstsammanhang aktualiserar dopet i en doperinran. Också det ett tecken på att dopet håller på att få en mera central ställning i kyrkolivet.

En första karakteristik av dopordningen är att den är bättre än förslaget 2010. Kritiken av det förra förslaget har lett till att man i stort gått tillbaka till 1986 års ordning, men i förenklad form. Det innebär kortare böner, mer av allmänna formuleringar, det innebär att substansen och komplexiteten i dopordningen har minskat. Detta gäller inte bara dopordningen, utan är en genomgående tendens i hela förslaget. I kommentarerna har jag inte kunnat hitta någon diskussion kring hur man når balans mellan högt och lågt, mellan det sofistikerade och platta. Ett

ritual är ingen dogmatisk sammanfattning, men det måste finnas öppningar i dopordningen för den mångfald av motiv som dopet rymmer.

Det grundläggande problemet i fråga om dopet är att det trots det utmärkta biskopsbrevet om dopet 2011, inte finns någon konsensus i kyrkan kring vad dopet är. På många håll har man svårt att svara på frågan om dopet gör någon skillnad. Man har till och med lyckats få med formuleringen att dopet inte gör någon skillnad mellan människor i ett av inledningsorden. Samtidigt kan man i Anvisningarna (s 137) läsa att den som är fadder ska vara döpt, och att den som förrättar dop i krissituation ska vara döpt. Och i själva dopordningen sägs att dopet innebär ett upptagande i Kristi världsvida kyrka. Dopet gör alltså skillnad, det gör stor skillnad (se t.ex. Sv.ps. 69), vilket inte borde motsägas i dopritualets inledning.

Den helige Ande

Ytterligare en oklar punkt är benämningen av den helige Ande i själva ordningen. I trosbekännelsen, där den tro formuleras i och till vilken dopet sker, talas det om Anden som *den helige Ande*. På övriga ställen i dopordningen kallas Anden *den heliga Anden*, så t.ex. i den avslutande välsignelsen: .. i *Faderns och Sonens och den heliga Andens namn*. Argumentet för detta är som bekant vikten av överensstämmelsen mellan Bibel 2000 och dopordningen. Man kan ställa frågan om denna överensstämmelse med Bibel 2000 är så värdefull att den motiverar denna dubbelhet i benämningen av den tredje personen i den heliga Treenigheten. Genom denna dubbelhet bygger man in en oklarhet och osäkerhet i själva benämningen av den helige Ande; det sker en förskjutning i synen på Anden från en person i gudomen i riktning mot att Anden blir en opersonlig kraft.

Dopanamnesen

När det gäller ordningen för dop – för den delen även övriga heliga handlingar - så hör det till det grundläggande att ritualen ska innehålla både bön om Anden, *epikles*, och en åminnelse av den frälsningshistoria som ligger till grund för sakramentet, en *anamnes*. Ett mycket tydligt exempel på hur man utformar dopordningen utifrån denna grundstruktur finns i den finska kyrkans svenskspråkiga dopordning, som man hittar på finska kyrkans hemsida: <http://evl.fi/>. Dopbönen där innehåller både hänvisning till frälsningshistorien och en bön om Anden. Och mitt i bönen återfinns dopets »instiftelseord», Matt. 28:18-20. Alltså samma struktur som i mässan.

I svensk liturgisk tradition har dopanamnesen, där dopets frälsningshistoria markeras, haft en plats i ritualets inledning. I 1942 års handbok är den inledande allokutionen en sådan *anamnes*, och likaså i 1986 års ordning där denna *anamnes* börjar med att beskriva Guds frälsningsvilja: »Gud vill att vi ska leva i gemenskap med honom ...».

I 2015 års handboksförslag har inledningsorden förkortats till mer allmänna formuleringar. Det något längre inledningsordet innehåller formuleringen om att dopet inte gör någon skillnad som jag kommenterat ovan. Möjligen hoppas man att doppredikan ska ersätta det som saknas i ritualet, eftersom det momentet är obligatoriskt, dock inte mera än att man i anvisningarna medger att det kan utelämnas av pastoral skäl.

På församlingarnas hemsidor när man vill ha en bild i anslutning till dopet, är det inte ovanligt att ett syskon får hålla vatten i dopfunten ur dopkannen. I anvisningarna anges också att vatten

hålls i dopfunten innan dopbönen bes. Men i själva dopbönen har vattnets betydelse tonats ner. I 1986 års ordning bad prästen att Gud skulle sända sin Ande så att de som döps i *detta vatten* blir renade. Många präster brukar i anslutning till dessa ord korsteckna vattnet. Att man kopplar samman dopvattnet och den helige Ande, går i vår kyrkas tradition tillbaka på Lilla katekesens ord om att dopet är »ett nåderikt livets vatten och ett bad till ny födelse i den helige Ande». Men detta samband har försvagats i förslaget och saknas helt i två av tre dopböner. Inte heller dopet som nyfödelse i den helige Ande nämns (förutom att Tit 3:4-5 finns med som en alternativ bibeltext).

I SPT nr 25/2015 har jag i artikeln: *Mot en ny dopbön* presenterat ett förslag på en dopbön. Dopbönen innehåller både en åminnelse, *anamnes*, av Guda frälsande historia och en bön om Anden, *epikles*. Det är min bestämda uppfattning att den nya dopordningens dopbön bör formuleras mer pregnant och innehållsrikt, t.ex. på följande sätt:

Helige, barmhärtige Gud, vid tidens början skapade du himmel och jord, och du lät din Ande sväva över vattnen och ge liv åt allt. Noa och hans familj räddade du från den stora flodens vatten. Genom vatten befriade du ditt folk från slaveriet i Egypten. När Johannes döpte sänkte sig Anden som en duva över Jesus och på korset blev han för oss en livets källa. Vi tackar dig för att du i dopet ger oss del i hans död och uppståndelse. Helga med din Ande detta vatten till en nådens källa, så att de som nu ska döpas renas från synden och föds på nytt. Hjälp oss att leva i Andens skapande glädje och bevara oss hos dig till livets slut. Genom din son, Jesus Kristus, vår Herre.

Konfirmationen

Nytt i ordningen för konfirmation är momentet doppåminnelse, som visserligen är fakultativt men som finns där som en möjlighet. I anvisningarna står att dopljus kan tändas vid detta moment. Efter prästens inledande ord kan så en fråga ställas: *Vill ni konfirmeras (och leva i Kristi världsvida kyrka)?*

Att påminnelsen om dopet lyfts fram är positivt, men min fundering är att detta har sin naturliga plats i anslutning till trosbekännelsen. Trosbekännelsen inleds också med en hänvisning till dopet: *Låt oss stämma in i den tro vi är döpta till*. Lika gärna som att tända dopljusen alldeles i konfirmationsgudstjänstens inledning, skall de kunna tändas under den psalm som föregår trosbekännelsen. Man skulle till och med kunna be konfirmanderna att ta med de dopljus de en gång fick, och att de sedan med sina tända dopljus tillsammans med församlingen bekände sin kristna tro. Och att frågan därefter ställdes: *Detta är den tro ni en gång döptes till. Vill ni med Guds hjälp leva i denna tro?*

Sedan de brinnande dopljusen ställts synligt, knäfaller konfirmanderna och prästen ber den centrala bönen om att Gud ska sända sin gode Ande (inte *goda* Ande, eftersom Anden är en person, och inte en opersonlig kraft). Konfirmationsgudstjänstens centrum är handpåläggningen med de ledsagande orden om att Guds Ande måtte leda konfirmanden under livet. I inte så få kyrkor tecknar prästen med invigd olja ett kors på konfirmandens panna vid dessa ord. Den möjligheten, som inte är okänd i lutherska kyrkor (t.ex. ELCA i USA), borde finnas med som ett fakultativt moment, både vid konfirmationen och dopet.

Ytterligare en viktig synpunkt jag vill lyfta fram är att prästens sändningsord till konfirmanderna borde inledas med en hänvisning till dopet, t.ex. med orden: *Genom dopet har ni tagits upp i Kristi kyrka. Ni är kallade att följa ...*

Nu är det uppenbarligen så att konfirmationsgudstjänsten på många håll utformas i ganska fri anslutning till handboken. Det visar sig också i förslaget på så sätt att många av ordningens moment är fakultativa. Jag skulle önska att konfirmationsgudstjänsten med större tydlighet tar sin utgångspunkt i att konfirmationen är en bekräftelse av dopet, och att det kyrkan gör i denna gudstjänst är att under handpåläggning be om den helige Andes gåva.

Vigsel och begravning

Magnus Magnusson

Inledande noteringar

Det ska först konstateras att *anvisningar* som i HB 86 består av allmänna upplysningar av praktisk karaktär, i HBF 16 blivit mycket omfattande och har mer en tydande funktion. Detta på ett mångordigt och repetitivt sätt. Upplysningen att brudparet ska vara närvarande samtidigt är en av flera, snudd på komiska anvisningar. Den teologi gällande äktenskapet som framskymtar är ottydlig och fluffig. Detta har sin grund i att det bara finns en vigselordning och att denna också ska kunna användas i samkönade vigslar. Detta innebär att hela vigselgudstjänsten, i teorin, är en könlös historia.

Ordningen följer i stort HB 86. Dock har det fasta inledningsordet placerats i det som i HBF 16 kallas samlingsord, vars placering lagts mellan den inledande musiken och den första psalmen. En ändring som inte behöver vara dålig. Annars är de identiska med HB 86. **Lovprisningen** är fakultativ även i HBF 16. I denna ser vi tydligt de riktlinjer som finns gällande nymodigheterna "inklusive språk", och anpassning för enkönad vigsel. Inledningen som i HB 86 börjar: "Underbara är dina verk, Herre vår Gud, underbart har du skapat man och kvinna..." Blir nu: "Underbara är dina verk, kärlekens Gud, underbart har du skapat oss.". När vi sedan kommer till **Inledningsord** blir det än mer spännande, och förvirrat. I stället för HB 86 två alternativ, begåvas vi här med tre stycken. Gemensamt för dem är att allt tal om äktenskap; man och kvinna är borta.

I HB 86 börjar båda alternativen med att fastslå att äktenskapet är instiftat av Gud. "Äktenskapet är en Guds gåva", samt, "Äktenskapet är ett heligt förbund förordnat och välsignat av Gud, himmelens och jordens skapare." Det sista alternativet har ett vagt eko i HBF 16 alternativ två: "Äktenskapet välsignas av Gud, himmelens och jordens skapare" Men det är ett eko vars ljudvågor är mycket avlägsna. I stället för att som i HB 86 en tydlig förankring görs mellan äktenskapet som ett heligt förbund, Därför, att det är "förordnat och välsignat av Gud, himmelens och jordens skapare." görs ett konstaterande i HBF 16: "Äktenskapet välsignas av Gud". Vilket äktenskap och vilken förbindelse det har med Gud förblir oklart. Förklaringen torde ligga i att äktenskapet i HBF 16 enbart verkar ses som ett mänskligt förbund, och kan därför se ut lite hur som helst. Alternativ tre i HBF 16 behåller dock möjligheten för brudparet att "hämta kraft i bön och gudstjänst, i Ordet och sakramenten." Guds ord har blivit bara Ordet. Detta är ju ur dogmatisk synvinkel inget problem i sig, om det varit i något sammanhang där Jesus som Logos skulle lyftas fram. Men här är det inledningsord vid en vigsel. Det känns hafsigt. Den inbyggda problematiken torde vara en äktenskapsteologi som inte enkelt kan integreras i klassisk kristen bekännelse. Läger man till något till Guds Ord och Uppenbarelse, då får man problem.

De två andra alternativen, ett och tre i HBF 16 är mest plattityder och fluff som likt pastor Janssons påse kan fyllas med allsköns innehåll.

"Äktenskapets mening är att ta emot och ge vidare den kärlek som är från Gud." Så börjar alternativ ett, för att sedan fortsätta med diverse mellanmänskliga konstateranden om vad brudparet nu ska gå in i. Det hela avslutas helt abrupt med meningen: *"och möta framtiden tillsammans i kraft av Guds nåd."*

I alternativ tre fortsätter konstigheterna: *"Kärleken är en gåva från Gud. Ni (NN och NN) har fått ta emot denna gåva i kärlek till varandra. När ni ingår äktenskap säger ni ja till er vilja att höra samman i livet, i ljusa och mörka dagar"*.

Brudparet säger enligt detta alternativ *"ja till er vilja"*. Inte en så stadig grund att stå på. Men har man tagit bort Guds aktiva roll i äktenskapet är det väl detta som blir kvar. Men lite tröst kommer på slutet: *"Ni får troget stå vid varandras sida (allt efter viljan får vi förmoda) och ta emot Guds gåva dag för dag. Låt Gud bära er med sin kraft och nåd, nu och alltid."*

Här syns en försåtlig glidning *från* någonting som Gud instiftat och förordnat, som är mellan man och kvinna, som framgår tydligt i HB 86 båda alternativ, *till* att i HBF 16 förvandlas till civilreligion fullt ut. Det som möter oss i dessa tre förslag är uteslutande en äktenskapssyn från rent mänsklig horisont. De hänvisningar till *"Guds kärlek"* *"Guds kraft och nåd"* känns som krystade försök att legitimera den teologiska otydligheten.

Bibelläsningen

Den största ändringen här är inte helt överraskande att Herren Jesus ord om äktenskapet, anses nu vara frivillig information. Från att i HB 86 vara ett fast moment som *skall* läsas. Tillhör i HBF 16 S:t Matt 19:4-6 ett bland raden av möjliga läsningar ur den heliga Skrift. Dock får man citera Herrens ord utan att man och kvinna strukits. Även Genesis 1:26-28 får stå oförkortat. Annars är de föreslagna bibelorden samma som i HB 86, med undantaget att Ef 5:1-2 tagits bort och att Rut 1:16-17 kommit i dess ställe.

Vigseltal är nu fast moment som kan placeras efter Bibelläsningen, efter tillkännagivandet, före alternativt efter välsignelsen.

Frågorna är utformade som i HB 86 dock så att de ska kunna användas med par av olika slag.

Bönen över ringarna

Denna bön följer i stort samma struktur och innehåll som i HB 86. Dock har det genomgått sedanvanligt klippande och klistrande allt efter riktlinjerna: *"O Gud, du som är alltings skapare och Herre..."* blir *"Livets Gud"*. Jesus får heller inte vara *"din Son, vår Herre"*. Detta är alltså inte en strid om ord, utan en strid om Ordet!

Löften och ringväxlingen

Men alla de förbehåll vi redan framhållit gällande de övergripande riktlinjerna är innehållet här samma som i HB 86, så när som på en helt nytt fakultativ avslutning av löfena. *"Och som ett tecken på vår kärlek vill jag bära denna ring."* Denna formulering har enligt kommentarerna till detta parti ändrats av olika orsaker. Däribland att de alternativ som fanns i HBF 2012 ansågs vara "svårförståliga". Ja, jag fattar då fortfarande ingenting.

Tillkännagivandet

Har genomgått samma reduktion. HB 86 *"Må Herren vara med er och leda er i sin sanning nu och alltid"* kokas ner till: *"Må era löften om ömsesidig kärlek och trohet påminna om Guds omsorg och kärlekens gåva. Må Guds välsignelse omsluta er nu och alltid."* Återigen finns det

ingen kongruens i denna vigselordning. Det spretar åt alla håll. Den intresserade kan notera att likaväl som meningen i HB 86 inledningsord *"Så kan äktenskapets förverkligas efter Guds vilja"* är här också Herrens ledning och sanning borttaget. Guds vilja, ledning och sanning har uppenbarligen inte med äktenskapet att göra.

Förbön

Tre alternativ ges, men som alltid kan annan förbön användas. Den märgfullaste är den sjungna vigselbönen. Givetvis med vissa ändringar gällande man och kvinna. Vi känner igen mönstret.

Herrens bön

Att inte ha med Fader vår som ett alternativ är pastoralt ovist, och i djungeln av alla förslag att välja mellan i HBF 16 i övrigt finns inga argument för att ta bort den. Den kommer givetvis att användas ändå.

Avslutande reflektioner

Om vi nu har två visserligen mot varandra stridande äktenskapsuppfattningar i vår kyrka och att dessa är lika goda. Borde enligt all teologisk intellektuell hederlighet den klassiska också få ett tydligt genomslag i HBF 16 gällande vigselgudstjänst. Varför saknas alternativ gällande detta, då resten av handboksförslaget flödar över av olika alternativ? Rättning i leden kanske. Detta kan lätt kunna undvikas genom att ha kvar t.ex. inledningsord alternativ två från HB 86, samt att den sjungna förbönen förblir oförändrad, alternativt med ett tillägg, som på otaliga andra ställen i HBF 16. Låt inte splittringen och såren bli värre i vår älskade kyrka. Därför, menar jag, bör den nyligen utnämnda revisionsgruppen se över vigselgudstjänsten igen.

Begravning

Begravningen i HBF 16 följer i stort HB 86.

Anvisningar

Är utformade som HBF 16 i övrigt. Alltså inte bara praktiska anvisningar utan också mer av tydande karaktär, kopplat med praktiska anvisningar och möjligheter (t.ex. att ha den avlidnes dopljus tänd under gudstjänsten). Gällande böner och bibelord råder en betydande frihet.

Övergripande reflektioner

Då mycket av synpunkterna gällande böners språkliga utformning i HBF 16 och dess konsekvenser för kristen bekännelse är samma som jag skrev om gällande vigselgudstjänsten, och som finns i förslaget för övrigt kan vi lämna det. Jag vill kort lyfta ta upp två punkter som måste granskas i HBF 16 gällande begravningsgudstjänsten.

Överlåtelsen.

I det alternativ för överlåtelse som bäst motsvarar Kyrkans bekännelse om köttets uppståndelse, resurrectio carnis, se även Katekesutvecklingen 1878 162-164 Har HB 86:

"Av jord har du kommit. Av jord skall du åter bli. Jesus Kristus, vår Frälsare, skall uppväcka dig på den yttersta dagen."

HBF 16: *"Av jord har du kommit. Jord ska du åter bli. Jesus Kristus ska uppväcka dig på den yttersta dagen."*

Märkte ni skillnaden? HBF 16 har tagit bort "Vår Frälsare"!

Nytt är också en alternativ bön efter själva överlåtelsen.

"Gud, du Skapare av himmel och jord, du världens Frälsare, du livets Ande, bevara oss i ditt rike nu och alltid." Här trängs den klassiska trinitariska teologin helt tillbaka, för något mer diffust, utan distinkta teologiska formuleringar. Var och en kan själva få fylla i vilken gud som åsyftas. Som jag läser texten blir följden modalismens heresi. Gud uppenbarar sig i dessa former, en åt gången, likt yttre masker.

Om vi nu kontrasterar denna med HB 86, som förvisso finns med som första alternativ, ser vi den avgrundsdjupa skillnaden: *"Herre, Gud, Fader i himmelen. Herre, Guds Son, världens Frälsare, Herren, Gud, du helige Ande, förbarma dig över oss. (I dödens stund, på den yttersta dagen hjälp oss milde Herren Gud.)"* HBF 16 följer här HB 86, utom att den helige Ande nu är den heliga. En beklaglig översättning som kommit in via B2000 och som fördunklar Guds Treenighet än mer. Denna översättning är konsekvent i hela HBF 16.

Förbönen

Tre förslag ges. I det första tonas också här Jesu roll som Frälsare ner. I stället för HB 86: *"Hjälp oss att se att han är den som öppnar porten till det liv som aldrig dör."* ställs vi i HBF 16 för ett konstaterande: *"Vi tackar dig för din Son Jesus Kristus som öppnar porten till det liv som aldrig dör."* Nu är det ju så att inte ens handbokskommitten kan lova alla himlen. Även om man skulle vilja. Det finns en fri vilja och en dubbel utgång. Även om detta av pastorala skäl inte behöver vara uttalat i bönerna så måste den förutsättas. *"Grace is resistible"* Att garantera människor himlen är utanför vårt kompetensområde.

Gällande den sjungna begravningsbönen, denna skimrande pärla i vår begravningsgudstjänst, har några ändringar gjorts. Inte av konstruktiv art, enligt mig.

"O Herre Gud, du som har skapat oss och kallar oss att komma hem till dig" HB 86

"O Herre Gud, du som har skapat oss och omsluter levande och döda." HBF 16

Förslaget har inte gjort den rätt tveksamma formuleringen i HB 86 bättre. Förvirringen ökar mer. Vad är det för teologi som uttrycks här? Självt tycker jag att HB 42 är bäst, då döden kopplas till synden och en trasig värld. Detta rehabiliteras ju i HB 86 i passagen: *"som led döden för våra synders skull"*, men rensas i HBF 16 till: *"som led döden för alla människor"*.

Till sist är formuleringen: *"Och när vår dödsstund kommer, låt oss utan oro få lämna detta livet."* Direkt olämplig. Dels då även den mest hängivne kristne kan känna oro både inför och under döendet. Vidare att det är mänskligt att göra detta. Att be om att dö utan oro är ur både ett pastoralt och själavårdande perspektiv ovist i en allmän begravningsbön, menar jag. Detta vet varenda människa som kämpat med en anhörigs sjukdom, döende och död. Det vet varenda präst som möter sorgens mångskiftande ansikte och får del av många berättelser om en människas sista dagar, timmar, minuter och sekunder.

Att ändra den underbara och viktiga meningen: *"gör oss rätt beredda att saligt skiljas hädan"* förminskar både dödens allvar och evighetens hopp. Det tillhör det kristna livet att bereda sig för sin död och mötet med Herren. Man får förmoda att formuleringen har kyrkoovana sorgehus i åtanke och det är givetvis lovvärt. Men inte på bekostnad av bärande tankar i kristen tro.

Olöst faderskomplex djupfryser handbokens språk

Fredrik Sidenvall

Mycket av kritiken mot de nya förslagen till ny kyrkohandboken har hittills utgått från kyrkomusiker. Det kan bero på att det i professionella musikkretsar fortfarande finns några slags kriterier för kvalitet, någon slags yrkesheder hantverkare emellan, som är så erkänd att den kan åberopas också i vår tid där varje välgrundad ståndpunkt kan avvisas som tyckande och varje tyckande kan upphöjas till välgrundad ståndpunkt.

På teologins område har gemensamma referenspunkter såsom Bibeln, bekännelsen, katoliciteten och traditionen, för länge sedan sänkts ned i den subjektiva tolkningens träsk. På ytan simmar istället blandade sällskap av tjuvtrande änder som är tidsandans nidsbild av den Helige Ande.

Den anka som mest högröstat format bönespråket i förslaget till kyrkohandboken tycks vara präglad av ett oupplöst faderskomplex och kanske just därför en isande kyla i samtalstenen med vår älskade Herre.

De nya böner som har formulerats i handboksförslaget är närmaste kliniskt rena vad gäller relationsord i allmänhet och Fadersnamnet i synnerhet. Men inte bara det, här saknas också den typ av förstärkande ord som språkligt upphöjer den Högste i en alfaposition inför anknytningshungrande hjärtan. Till det nya och unika i den gudsrelation som det nya förbundet erbjuder mänskligheten hör en barnslig anknytning till Gud, en andlig och psykologisk intimisering. Detta tar sig uttryck i bönespråket. Förebildligt och normativt för det nya förbundets bönespråk är förstås bönen som Jesus själv lär sina lärjungar att be »Fader vår». Denna den mest brukade av alla böner, inleds med att den Helige, allsmäktige Gud, åkallas som »Fader». Detta är det starkaste och mest laddade relationsord som vårt medvetna språkcentrum i hjärnan har att hantera.

Mamma då? Är det inte ett ännu mer laddat, ja positivt laddat ord för oss? Jovisst, det är ett ord som vi så tidigt införlivar med vårt känsloliv att det närmaste hör till det parasympatiska nervsystemet. Mamma ropas ut av döende soldater på slagfält och knappt medvetna åldringar på dödsbäddar efter som det har blivit en del av vår instinkt – ett relationsord som lever sitt liv i oss bortom vårt medvetna val och vilja.

När Jesus som ett possessivt suffix knyter till Fadersnamnet ordet »vår» så rymmer det ordet både ett mottagande och ett delande. Att med första personens possessiva pronomen – alltså min eller vår- vända sig till Fadern innebär ju att man bekänner sig som Faderns barn, att man i psykologisk mening knyter an till Fadern, bejakar relationen till honom. Att Jesus lär sina lärjungar att med honom be Fader vår sammanfattar ju kort hela Guds frälsningsplan: genom Sonen till Fadern. Gud Sonen, Jesus Kristus, vakar inte över sitt barnskap som om han svartsjukt är beredd att försvara sin exklusiva rättighet gentemot tillkommande pretendenter, likt ett barn i treårsåldern som sitt i mammas knä och sparkar mot yngre syskon och ropar »Min mamma!». Nej Jesus ställer sig med öppna armar mitt bland världens alla förlorade själar och inbjuder oss att ställa oss vid hans sida. Så lägger han sina armar runt våra axlar och vänder sig och oss till sin Fader och säger »Fader vår». Alltså, ungefär: » Hej Pappa, här är vi nu alla dina söner och döttrar. Du har väl inte glömt att du har så många barn?».

Dysfunktionella relationer till fadern

Att vi kan våga tolka Herrens bön som ett så generöst delande från Jesu sida, bekräftas ju i Romarbrevet 8: »Ni har inte fått en ande som gör er till slavar på så att ni måste leva i fruktan igen; ni har fått en ande som ger söners rätt så att vi kan ropa: 'Abba! Fader!'. Det är som ett resultat av denna Andens ledning in i Guds ord och in i en befriande och nära relation som Martin Luther förnyade kristenhet på 1500-talet genom att frimodigt bedja:» Jag tackar dig, min käre himmelske Fader».

Det är därför ingen överdrift att hävda att relation till Gud som relationen mellan en kärleksfull far och ett tillgivet barn är ett centralt tema i det nya förbundet. Och detta tema handlar på en gång om befrielse och anknytning.

De som inte kommit så långt i sin personliga utveckling, på ett psykologiskt och andligt plan, att det känns möjligt att bejaka Jesu inbjudan att med honom ropa »Fader vår!», den som inte öppnat sitt hjärta för den Helige Ande och därför i befriad glädje och tillitsfull tro, kan ropa »Abba! Fader!», den kan ändå vara på väg in i Guds rike. Men en människa i ett sådant andligt tillstånd har självklart inte uppgiften att leda den kristna församlingen i bön eller framträda som lärare eller herde i den kristna kyrkan.

I kyrkohandboksförslaget kommer till uttryck ett medvetet och programmatiskt motarbetande av Sonens och den Helige Andes uppenbarade arbete att befria människor genom att ställa dem i nära och intim relation till Fadern.

Så här uttrycks detta program i Svenska kyrkans utredning 16:1 (Kommentarer, förslag kyrkohandbok för Svenska kyrkan, del 1) s. 20: »I kyrkohandboksöversynen och revisionen från 2006 och framåt har ett antal inriktningar varit vägledande vad beträffar det inklusiva språket. Den första strategin handlar om ett språk som är *evangeliskt befriande*. Det handlar om ett gudstjänstspråk som bryter mönster som osynliggör och förminskar människor och istället inbjuder till förändring också ur ett könsperspektiv.»

Den här principen bygger på flera outtalade förutsättningar. Dessa förutsättningar, t.ex. att de skulle vara osynliggörande och förminskande för kvinnor att stå i en helad och nära relation till den himmelska Fadern, kan visserligen finna en gedigen grund i en marxistisk färgad feminism, där den integrativa psykologiska processen bytts mot polarisering och permanenta tonårsuppror. Men i den kristna traditionen och dess normgivare i Bibeln och bekännelsen saknar den principen stöd. Vänder vi oss till den vetenskap som närmare sysselsatt sig med relation fader-barn, psykologin, så hör där till elementa att närmast alla neuroser har att göra med dysfunktionella relationer till fadern eller rentav dysfunktionella fäder. Knappast någon som är förtrogen med en psykodynamisk eller en psykoanalytisk metod ser en lämplig lösning i att förtiga eller förtränga faderrelationen.

Jag erinrar mig i det här sammanhanget ett möte med ett sorgehus där de rätt till åren komna syskonen var samlade för att med prästen förbereda deras fars begravning. Det framgick snart att ingen av syskonen hade något gott att säga om sin far, där fanns inte ett uns av sorg och saknad. Det hade säkert goda grunder för den känslan. När vi gick igenom önskemål om psalmer stod det klart att de önskade Sv. ps. 249 vid begravningen. Jag var tillräckligt skolad i feministisk teologi för att ställa frågan om de inte skulle tycka att det skulle kännas svårt att sjunga »allt ju vilar i min Faders händer, skulle jag som barn väl ängslas då»? – »Nej, varför det?» svarade de. »Eftersom vår pappa var som han var, har det alltid varit så viktigt för oss att vi har en himmelsk Fader».

Saknad innerlighet

Kyrkohandbokskommittén uttrycker ändå att den vill att könsperspektivet måste »vägas mot andra avvägningar så att inte bärande kristna föreställningar om exempelvis trinitetsläran och kristologin förändras». Om vi leker med tanken att det inte är den bibliska uppenbarelsen utan den av franska revolutionen präglade moderniteten som har väglett dem som arbetat med handboksförslaget, så kan vi här se ett uttryck för spänningen mellan modernitetens två bärande huvudprinciper: egalitet och universalitet, jämställdhet och allmänmännisklighet.

Vad blir då resultat av dessa överväganden? – I förslaget ges sjutton förslag på inledningsord, alltså sjutton olika laddade texter som utgör portalen eller ouvertyren in i mötet med den Helige. De två första bygger på bibeltexter (1 Kon. 8:27 och Ps. 130). Där åkallas Gud som Herren. I tretton av de återstående texterna omtalas eller tilltalas den högste rätt och slätt med ordet Gud. Här finns ingen närmare bestämning, av karaktären »O, Gud!», »Helige Gud» eller »käre, älskade Gud». Ordet Gud är ju enstavigt och enstaviga ord är inte så lätta att uttala med innerlighet när de står ensamma (kanske är det därför som Per och Lars ofta får smeknamnen Pelle och Lasse). Vi vet ju att ordet Gud hör till de mest missbrukade, som allt för ofta utropas obetänksamt och förstärkande som en brutal svordom.

De som är vana att höra och uttala ordet Gud så, får ingen hjälp i dessa texter. I dessa nya texter har inte den klarnande bild av Gud som Jesus skänkt oss när han kallar honom »min Fader och er Fader» fått någon plats. I julottans inledningsord förekommer fadersnamnet i den traditionella uppräknings i »Ära vare Fadern...». Den enda närmare bestämning av den Gud som nämns möter vi inledningsord nr 7: »Fjällens och det öppna landskapets Gud, skogarnas och den rika mångfaldens Gud, städernas och det pulserande livets Gud».

Tendensen i det nya materialet i inledningsorden är tydlig. Här talar en kyrka som tackar nej när den Evige och Helige Gud träder oss till mötes ur det fördolda och gör sig känd för oss som Jesu Kristi Fader som genom den Helige Ande vill att vi ska känna honom som Abba, vår käre far. Istället för den befrielse och växtkraft som föds ur den trygga anknytningen och den innerlighet som en sådan relation kan präglas av, för oss kyrkhandbokens texter ut mot det kyligt okände och det opersonligt oförtrodda. Det enda som sticker ut är en tendens till panteism där Gud knytts till eller möjligen identifieras med naturfenomen och samhällsfenomen, som en del människor och politiska ideologier kan gilla. Det är tjäle i kyrkans örtagård. Om kommittén på allvar har syftat till att »inte bärande kristna föreställningar... inte förändras» så är resultatet inte lyckat.

Kyrkohandboksförslaget 2015 (KHF15) – Vad har hänt?

Jan H Börjesson

År 2012 utkom ett förslag till ny kyrkohandbok (KHF12) på uppdrag av Kyrkostyrelsen. Den i alla stycken undermåliga arbetsmodellen och det svaga resultatet har nu i årtal hårt kritiserats; först av musikerna och sedan av teologerna. Hösten 2015 kom det reviderade förslaget som nu går på remiss och väntas resultera i en färdig produkt till jubileumsåret 2017. Jag kommer här att ge några inblickar i den musikaliska produkt som är resultatet av de senaste årens revisionsarbete.

Vägen till ett nytt remissförslag

Efter KHF12 och den förödande kritiken uppdrogs åt operativ grupp handläggare på kyrkokansliet att leda arbetet med att revidera förslaget i enlighet med de remissyttranden som kommit in. Man hade alla möjligheter att öppna upp arbetet och göra det till den transparenta process som så många efterlyst i det inledande arbetet. Man grep tyvärr inte möjligheten. Snarare kan man säga att man tog ett fastare grepp om arbetet och dess upplägg. En mängd enstaka personer kontaktades för att se över de musikaliska alstren. Dessa fick inte känna till varandra och då kontakt togs dessa emellan blev det upprörda känslor inom den operativa gruppen. Vissa personer sades vara delaktiga i grupper utan att de själva visste om det. Vissa personers

uttalanden användes i propagandistiskt syfte utan att deras kritiska synpunkter citerades och utan att de tillfrågats. Det största problemet är att man måste ha stor kunskap för att välja rätt expertis. En teolog kan t.ex. knappast sägas vara kompetent att bedöma en musikers kunskaper i satslära. Musikaliska akademien, Föreningen svenska tonsättare m.fl. har upprepade gånger påtalat bristen på akademisk sakkunskap bland dem som arbetat med materialet.

En viktig del av kritiken är att man inledningsvis ämnade skapa en allenarådande kyrkohandbok med fastslagen musik. För att lyckas med detta ville man skapa bredd genom att tillföra fyra nya serier med musik i olika genrer. Uppdrag gavs åt diverse tonsättare på oklara grunder. Varför just dessa? Vem valde och varför? Det verkar mycket svårt att få svar på den frågan. I ett sunt och friskt arbete hade en kompetent grupp musiker satt sig ned och arbetat fram en lista på tänkbara tonsättare och sedan låtit dessa inkomma med förslag som man sedan kunde välja bland. Den skarpa kritiken mot att låsa musiken i förslaget ledde till att man nu lagt ett förslag att det skall vara fritt fram att välja annan musik än den som trycks i kyrkohandboken. Frågan inställer sig varför man då överhuvudtaget vill ha de nya serierna. Varför inte låta detta material få vara levande och flexibelt? Låt församlingarna välja bland de mässor som komponeras! Svenska kyrkan skulle kunna bidra med spridning av materialet.

Ett annat problem är hur huvudgudstjänsten skall sättas samman. Jag förmodar att man tänker sig att man skall skapa enhetliga mässor inom de respektive serierna. Vi vet hur det har gått. Många församlingar använder hela handboken som en plocklåda och kombinerar ett Kyrie från serie B med en lovsång från serie C etc. Var detta tanken eller gick något snett?

Serierna och deras musik

Beträffande serie A kan direkt sägas att skillnaderna mellan KHB86 och KHF12/15 är minimala. I detta ligger också ett problem. Forskningen kring hanteringen av gregoriansk, dess notation och ackompanjemang, har naturligtvis utvecklats väsentligt sedan arbetet med KHB86. Även orgelbeståndet har genomgått en betydande stilistisk förändring och kräver andra former av stilistiska val. Detta perspektiv tycks helt saknas i revisionsarbetet. Vi har kompetenta och villiga experter på gregoriansk, men man har valt att inte utnyttja deras kompetens. Vanlig notation och skaftlös notation (nothuvuden utan skaft) används om vartannat utan tydlig logik. Detta är mest tydligt i de talrika prefationerna. I de flesta fall används dock satserna från KHB86 oförändrade. En av förändringarna i KHF12 var att stora Laudamus var borttaget. Det har nu kommit tillbaka, men i kraftigt förvanskad form. Man har skapat en växelsång där en del av inledningen gjorts till refräng och där huvudparten av sången sjungs av en försångare. Stora Laudamus är ett kärt moment i många högkyrkliga församlingar och används sannolikt mycket sparsamt i övriga delar av vår kyrka. De högkyrkliga församlingarna kan redan denna sång och kommer inte att gynnas av förändringen som tycks syfta till att göra den mera lättillgänglig.

Serie B är komponerad av Fredrik Sixten och har prägel av svensk folkton. Kyrie och Agnus Dei har en genuin och äkta ton och skulle mycket väl ha kunnat ingå som alternativ i en något utvecklad serie A. Gloria och Sanctus har fått mycket kritik och har också ändrats en del. Min egen erfarenhet är emellertid att det är prästerna som får störst problem med serie B. Den är ganska svårsjungen för en icke notkunnig eller sångvan präst.

Serie C har ibland kallats "högtidlig och anglikansk". Tyvärr tycker jag inte att den lever upp till något av dessa epitet. Alstren är i huvudsak hämtade från den anglikanska kyrkan och har en enkel viston, ibland besläktad med Taizésångerna. Satserna är stundom undermåliga men har varit svåra att korrigera på grund av copyright.

Serie D är i sin helhet komponerad av Karin Runow. Samtliga satser har sedan korrigerats med varierande framgång av en rad olika personer. Musiken är av allt att döma avsedd att framföras på piano med diverse andra instrument och det känns konstigt att tvinga in den i en sats tänkt för orgel. Det blir ett stilbrott som musiken knappast gynnas av.

Serie E är i sin helhet komponerad av Per Harling under en tidsrymd av drygt 30 år. "Du är helig, du är hel" känner vi igen som gammal lovsång från anno 1984 medan flera andra delar är

från 2014-15. Satserna är bättre än i serie D men hör knappast hemma på orgeln, varför det hade varit bättre att bejaka dess karaktär med en renodlad pianosats.

Sammanfattning

KHF15 har tillkommit under djupt olyckliga förhållanden. Satserna har reviderats av en mängd olika personer med högst skiftande resultat. Vissa alster håller, andra inte. Gregorianiken är styvmoderligt behandlad och är i huvudsak överförd från KHB86 helt oförändrad. Följande frågeställningar skulle behöva redas ut innan vi är beredda att okritiskt bejaka produkten.

1. På vilka grunder och av vilka auktoriteter gjordes urvalet av de personer som erbjöds komponera och redigera KHF12?
2. Varför menar man att serie B-E behövs när musiken ändå är fri?
3. Gynnar man de andra musikaliska genrerna om man låser dem i en handbok?
4. Hur skall man hantera gregorianiken på ett sätt som är i samklang med dagens forskningsläge?
5. Varför är det så viktigt att forcera fram handboken till 2017?

Dag Sandahl

Synden

”Ett svårtolkat tidens tecken”, sa Mikael Löwegren, när bokförlaget Aritons projekt att ge ut sju novellsamlingar med ”dödssynderna” som tema presenterades. Det blev från hösten 2015 till våren 2016 sju böcker med 23 författares bidrag i vardera volymen: högmod, girighet, lust, avund, frosseri, vrede och lättja. Kanske är det inte så svårtolkat. Dödssynderna är populära. Stefan Einhorn har gett ut en bok om det han kallar *De nya dödssynderna - våra mörkaste sidor och hur vi kan hantera dem* (Mån-pocket 2015, såld i 350 000 ex) för att nu inte påpeka hur synden är grundtema i den ständigt utkommande moraliska litteratur som kriminalromanerna utgör. Detsamma gäller tv-serierna. *Bron*, *Homeland* eller *House of Cards* är samtalsämnen på många arbetsplatser. Första delen av Kyrkans paradgren ”synd och nåd” är ständigt aktuell.

Ernest Mandel skrev boken *Delightful Murders*, på svenska *Förtjusande mord - kriminalromanens sociala historia*, Alfabetas 1985, en analys av ett samhälle där mord betraktas som underhållning. Hans slutsats, om jag enkelt sammanfattar, är att sådana fenomen uppkommer i ett sjukt samhälle. Jag kan gå vidare till Dan Buthler och Dag Örlunds serie böcker om psykopaten *Christopher Silfverbielke*, en räkka böcker om en genuint ond man med förmåga att planera sin förgörande ondska. Hans Alfredssons bok *En ond man*, som blev filmen *Den enfaldige mördaren*, tar mer återhållsamt upp samma tema. I det kyrkliga har jag bara hört PO Sjögren tala om hur människor kan bli genuint onda.

Här ser jag problemet. Det finns inte längre några tydliga kopplingar i det välvilligt kyrkliga till själva kampen mot ondskan. Syndabekännelsen blir den enskildes angelägenhet. Det var den inte. Då ägnade sig prästen åt själarykt och ställde i skrifttalet rannsakande frågor till församlingen. Nu lämnas de enskilda åt att i tystnad besinna sig, för att rätt kunna fira de heliga mysterierna.

Det är sant att det fanns en risk att skriftermålet i högmässan motverkade byggandet av en biktpraxis, men det blev inte en biktväckelse när skriftermålet reducerades. Problemet kvarstår som en pastoral utmaning inte minst i vår tids skamkultur. Så fungerar sekulariseringen. Det som med sekulariseringen avskaffades, var det tidigare talet om skuld och förlåtelse (synd och nåd)

och kvar blev en skam, privat och i hög grad offentlig. ”Fy skam, fy skam, för ingen ville ha ’nom”-hållningen, förekommer tematiskt i kvällstidningarna och på sociala medier och inte bara som en sjungen jullek.

I sitt *Herdabrev till Göteborgs stift* gör Bo Giertz (1949) ett par markeringar: ”Skriftermålet är vår kyrkas mäktigaste botgudstjänst, präglad av självrannsakan, ånger och syndabekännelse” (s 73). Synderna ska namnges konkret: ”Det är alldeles ofruktbart att tala om ’synden i största allmänhet. Det blir bara ett tomt ord för människorna, eller också förbinda de det med vissa grova laster, som de själva äro fria ifrån.” (s 44) Med denna utgångspunkt, en utgångspunkt som jag uppfattar var vedertagen i Svenska kyrkan under lång tid, kan Förslag till kyrkohandbok för Svenska kyrkan (SKU 2016:1) granskas när det handlar om det som kallas ”*Samling*”.

Inledningsorden kännetecknas av ”närhet”. Den gamla poängen står inte fram, den att Herren är i sitt heliga tempel, hans tron är i himmelen, han är också när dem som...”. Guds majestät hade en mötesplats med syndaren. Allt var inte bara närhet och omvårdnad utan också helighet och omsorg.

Nu kan inledningsordet utgöras av föreslagna ord men också av en förkunnelse inför Bön om förlåtelse. Den mäktigaste botgudstjänsten i vår kyrka har ställts åt sidan, det är lätt att konstatera. Detta kanske är det svårtydda tecknet i tiden, varför Svenska kyrkan inte står upp för skuldskulturen som en motkultur, när uppdraget är att lyfta bort skulden och täcka det skamliga. Synden hanterar vi antingen som hantverk eller tandvård. Finns det en liturgi som är anpassad till hantverkarna i stället för dem med tandvård?

Inledningsord 5 kan återges i sin helhet med konstaterandet att meningarna kan sägas i valfri ordning:

Gud är här.

Du är här.

Jag är här.

Vi är här tillsammans.

Detta ord, från början tänkt för små barn, bedöms fungera väl för alla åldrar och i olika gudstjänster (Kommentar s 68). Har vi inte ett problem om bedömningen är riktig? Eller för att citera en mamma några decennier tillbaka: ”Jag umgås med mina barn hela dagarna. När jag kommer till kyrkan vill jag ha något som tar mig som vuxen på allvar.”

Jag uppfattar att inledningsorden trivialiserar. Antagligen är det rimliga att SPT inför alla söndagar erbjuder kyrkoårsanknutna inledningsord som gör rättvisa åt flera perspektiv och att det normala när högmässa firas är ett slagkraftigt, kort skriftetal, som prästen själv förberett med hjälp av utkast i SPT - för sitt eget hjärta och för församlingen. Att prästen också pekar på bikten som en möjlighet och finns tillgänglig för själavård är därtill nödvändigt.

Bön om förlåtelse är ett fast moment i Högmässa och fakultativt i Mässa/Gudstjänst. Det kunde tänkas vara en god ordning att ha bönen om förlåtelse varje gång mässa firas men i påsktiden i stället sjunga en kyrielitania med löftesord.

Det nya livets villkor kan markeras så. För detta öppnas inte i förslaget.

Förlåtelseböner ska rätteligen beskriva synder i tankar, ord, gärningar samt underlätelser och ”för Kristi skull” vågar vi komma dragande me synden till Gud själv /ett oerhört tilltag egentligen/. Förlåtelsen är något som inte bara ska konstateras utan ”tillsägas”, ett Guds besked. I förkunnelsen får väl prästen då och då tala om löse- och bindenyckeln. Det finns ett prästens uppdrag från Herren själv. Präster finns för att vi ska få förlåtelsen. Är inte detta själva poängen?

Löftesordet ska knyta an till den förlåtelse som meddelats. Löftesord 3 är det användbara och eftersom Gud inte får benämnas "han" (av något obegripligt men välvilligt skäl) blir det ett "Gud" igen i löftesordet. Det går tydligen inte längre att i förkunnelse och själavård hantera neuroser, verkliga eller påhittade, i anledning av ett "han". De skrivna tackböerna är fakultativa och kan ersättas av annan tackbön. En kort bön med tydligt slut så att församlingen vet när den ska svara "Amen" utgör Tackbön 4.

Överlåtelsebönen är ett fakultativt moment i Mässa/Gudstjänst, men presenteras också som alternativ till Bön om förlåtelse och Förlåtelseord eller Löftesord. Någon bön om förlåtelse är det dock inte tal om. Från vilken andlig tradition kommer egentligen överlåtelsebönen? Är detta ett reformert/frikyrkligt bidrag? Är inte en evangelisk-katolsk hållning individuell utan att bli subjektiv och hänvisar till liturgin, särskilt tydligt i påsknattens drama med frågorna om avvärjande och trosbekännelse?

Det som med en egendomlig nyspråkkonstruktion kallas "Kristusrop" är väl egentligen en reminiscens av en längre bön, interfolierad av ett Kyrie. Det har argumenterats att de nyförlåtna inte självklart just då ska ropa om förbarmande. Om man struntar i all liturghistoria på denna punkt, skulle jag gärna ge argumentet att ropet att Herren ska förbarma sig över oss beskriver de kristnas kallelse till ett liv i gemenskap med denna värld. När jag var präst på norra Öland skedde ett dubbelmord. Efterhand pekade mycket på att mördaren hörde hemma där och det var en poäng för prästen att både få uttala förlåtelsen och sedan säga att nu ber vi om förbarmande över alla som tillsammans är ett "vi på norra Öland". Herre, förbarma dig över oss.

Till sist hör liturgi, som Bo Giertz påpekade i sitt *Herdabrev*, samman med väckelse och vice versa. Faran är uppenbar: "Det går att försköna gudstjänsten, att skaffa skrudar och kyrkokör, att ordna välbesökta vesprar och även få en viss ökning av nattvardsgästerna antal, utan att egentligen någon enda människa på allvar frågat sig: Hur skall jag syndare kunna bli frälst?" (a s 63)

Det finns väl också en sedan gammal insedd fara att det blir en obalans i trinitetsteologin — med påföljd att Guds helighet hamnar i skymundan och gudstjänstlivets bärande blir sentimentalitet. De korrektiv som finns i den samlade Kyrkans erfarenhet måste tas tillvara lika väl som det svenskkyrkliga — och detta svenskkyrkliga är något i sig självt, inte något som plockas ihop av från andra samfund i Sverige importerad fromhet. Vi är evangeliska katoliker, inte reformerta. Det fanns och finns goda skäl till det. Skälen märks i ett sakligt sätt att hantera synden och förlåtelsen, inte minst. Det kan de som läser kriminalromaner och följer utbudet av deckare i tv lätt inse. "Dödssynderna" är dem bekanta. Och ska det kriminella bli lite småmysigt, noterar de att i *Morden i Midsomer* finns den lantliga kyrkan och prästen ofta med. Det finns inget så moraliskt som kriminalromaner och tv-deckare. Det är i denna kontext Kyrkan talar om synden och talar klartext. Synden säger att något är sönder och den insikten bär många med sig. Här är Kyrkans samtida mötesplats med människor, platsen där själasörjarens varmhjärtade omsorg möter församlingsbornas alla fel och svårigheter (Giertz, *Herdabrev* s 45).

För övrigt menar jag att Christer Pahlmblad i sin bok *Mässa för enhetens skull*, Artos 2014, sagt allt väsentligt om en reviderad mässordning för Svenska kyrkan och också om mässans inledning.

Pekoralen tar plats

Berth Löndahl

SPT har i ett stort antal artiklar under det senaste året analyserat kyrkohandboksförslaget 2015/2016 vad som gäller dess liturgiska, teologiska, språkliga som musikaliska kvalité. Här kommer ytterligare en artikel, strax före remisstidens utgång 15 maj 2016.

Berth Löndahl, kyrkoherde i Bunkeflo, påpekar att en liturgisk text skall vara tidlös, tåla upprepningens slitage och öppna för det utsägliga..

Jag skriver.

Du läser.

Vi gör tillsammans

Gud är här.

Gud är nära.

Gud är nära närmast i närheten.

Om någon uppskattar den här inledningen på artikeln, så lär denne också jubla över somligt av språket i det nya handboksförslaget. Men om någon till äventyrs menar att det finns någonting banalt och pekoralt över inledningen så finns det anledning till oro.

Språk är en känslig sak. Varje författare har sitt idiom, varje skribent söker i sitt eget ordförråd. Det finns en självklar skillnad mellan språket i mail och lagparagrafer, lyrik och statliga förordningar, Astrid Lindgren och José Saramago. Man skriver i olika syften och för olika läsare.

Men det finns också en skillnad mellan å ena sidan pekoral och julklappsrim, dagsedlar och snapsvisor och å andra sidan en liturgisk text. De förra är tillfällighetsprodukter, de senare skall vara tidlösa, tåla upprepningens slitage och öppna för det utsägliga.

Tveklöst finns det texter i förslaget till Kyrkohandbok som karakteriseras av det senare. Så måste det förstås vara. Vad som är bekymmersamt är att alltför många texter präglas av det förra. Ett flertal texter är sådana att prästen eller förebedjaren mycket väl skulle kunna formulera dem som en improvisation i stunden, men för en stadfäst text i en kyrkohandbok krävs någonting annat - språklig kvalitet och ett teologiskt bärkraftigt ordval fritt från alltför många tidstypiska signalord. *Det har sagts mig att Svenska Akademin avstått från att lämna en remiss på handboksförslaget, vilket jag i skrivande stund inte vet huruvida det stämmer. Men om det är riktigt, så kan jag undra om orsaken – kanske har man uppfattat det som omöjligt att kommentera ett förslag vars språkliga kvalitet svajar så påtagligt?*

Det går att åka slalom mellan det otal förslag som föreligger i fråga om inledningsord och löftesord, förböner och nattvardsböner, så att de svåraste språkliga fadäserna undviks. Problemet är bara att ordsötman riskerar att ges utrymme av samma skäl som det är sött med ett leende barn i en barnvagn. Men en gudstjänst skall inte vara gullig – lika lite som att Gud, Fadern och Sonen och den helige Ande, är gullig. Ett språk, som alltför ofta färgas av terapeutiska varsamhetsord för att svara mot vår tids ömhetstörst, förlorar i tydlighet, stabilitet och känsla för det heliga. Mässan kräver ett annat språk än det som tillhör själavårdens och samtalets inkännande i möten med varandra.

Särskilt svårt drabbat är flera av de alternativa förslagen till inledningsord. *Gud är här. Du är här. Jag är här. Vi är här tillsammans.* Så lyder alternativ 5 med den tillagda

instruktionen: "Meningarna kan sägas i valfri ordning". Inte ens som inledning till en familjegudstjänst fungerar det, möjligen som någonting som prästen spontant skulle kunna säga. Alternativ 3 är inte mycket bättre: *Nu är vi tillsammans / och du, Gud, är här. / Du är nära / som luften vi andas. / Du ser och hjälper, / du tröstar och förstår*. Ungefär så kände jag för min barndoms slitna nalle, som var nära, tröstande och så förstående att den alltid instämde med mig. Problemet är således större än att formuleringarna bara är banala och triviala, de uttrycker också en infantilisering av såväl gudstjänstfiraren som Gud, den helige och barmhärtige, den oändlige och inkarnerade.

Att vi är Guds barn handlar om tillhörighet och inte att vi måste behandlas som barnsliga och infantila. Därmed är inte sagt att vi inte också skall fira enkla och barnsliga gudstjänster. Men skall högmässan vara sådan? Infantiliseringen av gudstjänstfirarna blir än märkligare, när man betänker att många formuleringar vill undvika bibliska och hierarkiska tilltal till Gud som Herre eller att Gud är en Gud som är över oss. Det vore då mer konsekvent om vi i högmässan frimodigt kan träda fram inför Guds tron som vuxna – som Guds vuxna barn.

Flera av böerna om förlåtelse präglas av likartade tveksamma formuleringar: *Gud, / jag är delaktig i i världens synd, / och bekänner nu / inför dig / den synd jag bär ansvar för. / Förlåt mig. / I Jesu Kristi namn*. Med den språkliga strömlinjeformen följer även en teologisk uttunning. Var finns vandan? Ångern? Personlig synd är mer konkret än detta diffusa vad "jag bär ansvar för" i världens synd. Och "förlåt mig" låter mest som en ursäkt för att man råkade tappa en tallrik eller glömde någons födelsedag. Inte är det bättre i förlåtelseorden, där dramatiken och direktheten försvinner i ett snällhetspresens: *Gud älskar dig, befriar dig och förlåter dig* (nr 2).

Jag har stor respekt för det språk som rör vid vårt innersta, som skapar intimitet i relationen med Gud och som förmedlar vila, närvaro och ett gudsförhållande av tillit och kärlek. Trots detta stryker man i inklusivitetsens namn det mest ömsinta ord på Gud som Jesus använde: Abba - Far. Som Fredrik Sidenwall har påpekat görs Gud därigenom opersonlig, till en ansiktslös makt.

Jag värjer mig för det språk som skapar rädsla men gläds över det som väcker förundran, rentav bävan, som hjälper oss att ana att den Oändlige också är den Närvarande. Men om det blir för mycket av det nära och kära, det tröstande och vårdande riskerar Guds verklighet att devalveras till en tröstfilt. Men Gud förminskades inte i Jesus Kristus utan inkarnerades i ett ögonblick som måste betraktas som världshistoriens största stilbrott – en by, ett stall, en äng där himlens änglakör, som annars sjunger inför Guds tron, gör ett tillfälligt gästspel. Barmhärtighet och helighet, jord och himmel, stallets krubba och himlens altare förenas. Men banalt är det inte. Inte heller trivialt. Inte ens sött och barnsligt. Utan templets allraheligaste, platsen för den gudomliga närvaron, förflyttas till ett stall. Denna förundran inför det mest orimliga och paradoxala, att Gud som håller allt i sin hand utlämnas i människors händer måste färga av sig på mässans språk. Att den Närvarande också är den fördolde och ofattbare. Att avståndet från människan till Gud är oändligt, därför att vi inte av oss själva kan komma nära den Helige, medan avståndet från Gud till människan är intet ty i Kristus är det överbryggat.

I förslaget till Kyrkohandbok finns det givetvis många utomordentligt fina formuleringar och bärkraftiga ordval som ger uttryck för Mysteriet, vilket jag är tacksam över, men i nästan samtliga fall handlar det om texter som traderats vidare från tidigare handböcker. Undantag finns bland det nya materialet, lovsång 6 är ett sådant exempel, medan lovsångerna 7-9 noggrant undviker såväl Fadern som Sonen, ja, inte ens Jesus Kristus uttalas, vilka borde vara självklara tilltal i ett laudamus. I stället får vi avpersonifierade funktioner som räddare och tröstare, benämningar som visserligen är bibliska men som blir ansiktslösa om det inte också är tydligt

vem som är räddaren – Jesus Kristus – respektive tröstaren – den helige Ande/den heliga Anden. Inte minst lovsång 7, som i övrigt är alldeles utmärkt, blir olämplig på grund av detta.

Ett problem i förslaget är ojämnheten med risk att stilbrotten, där högt och lågt blandas, kan bli påtagliga i en mässa liksom det är fullt möjligt att enbart nyttja de mest banala formuleringarna. Överlåtelsebön 3 och lovsång 9 är ytterligare exempel men i stort sett samtliga moment är i någon mån drabbade.

Formuleringar kan vara tilltalande men sakna slitstyrka. Hållbar design har som regel någonting avskalat över sig, ibland rentav kyligt, någonting som ger blicken sådant motstånd att den för ett ögonblick tvekar om den designade varan är snygg eller ej. Gudstjänstens språk kräver detta, en viss friktion måste finnas för att det inte skall falla platt till marken. Att somligt blivit trendteologiskt är nog inte mer än vad man kunde vänta sig, men att så mycket blivit karaktärlöst och utan färg och must är väl ändå onödigt.

Det finns en begriplighetens tyranni som effektivt motverkar någonting av högmässans mysterium. Ibland måste ett språk ta tillvara ord som annars ligger i träda för att få fram det annorlunda. Astrid Lindgren visste det. Tänk tabberaset och kommandoran. Tänk alla de ord som Astrid vågade använda som inte tillhör vare sig ett barns eller en vuxens vardagsbruk men som fick hennes berättelser att bli tidlösa.

Alltför många av de nyskrivna texterna visar en kyrka på reträtt, som saknar tillit till kraften i mässan och vars känsla för heligheten blivit osäker. Det blir en kyrka vars gudstjänster smyger fram i filttofflor, rädd att säga någonting som säger någonting. Men språket måste andas helighet och bäras av tidlöshet därför att Gud är helig, att kyrkan handlar sakramentalt och hennes historia sträcker sig genom tvåtusen år i det förflutna och i framtiden intill den dag då Kristus kommer åter. Liturgin är, som någon har sagt, ”till för att samtidigt uppenbara och dölja Gud”. Den bör ha, som Basileios den store visade på, en ”avsiktlig gåtfullhet”.

När pedagogiken blir helighetens fiende

Berth Löndahl

Pedagogikens uppgift är självklar, att göra det svårtillgängliga begripligt, att undervisa och utbilda genom att förklara och utreda vad mottagaren är okunnig om eller inte förstår. Heligheten undflyr med nödvändighet den ambitionen. Till helighetens natur hör att den är ofattbar, outgrundlig, att den nödgar oss att ta av skorna därför att vi står på helig mark, står inför den brinnande busken som inte förbränns. Hur det går till får lämnas därhän. Det tillhör det mysteriösa, helighetens fördoldhet.

Paradoxen mellan pedagogikens ambition och helighetens karaktär aktualiseras av det nya kyrkohandboksförslaget. Den pedagogiska ansatsen kräver att mässans formuleringar skall vara begripliga och lättillgängliga medan helighetens närvaro undflyr sådana försök. Handboksförslaget riskerar i många fall att hamna i en begriplighetens tyranni varigenom det heliga osynliggörs och trivialiseras.

I en tid som alltmer förlorat känslan för det heliga blir det angeläget att återerövra heligheten. Inte minst i högmässan, inte minst i dess språk och uttrycksformer. En värld utan helighet, utan känsla för och erfarenhet av det heliga blir inte bara en fattigare utan en farligare värld. Det gör skillnad att när vi håller Någon för helig så smittar heligheten av sig på varandra. Människan har

behov av och längtar efter helighet likaväl som hon även skyr den därför att den avslöjar vår otillräcklighet.

Svenska folkets vilja att bevara kyrkobyggnaderna handlar kanske inte bara om kulturarv utan om helighet, att varje by, bygd och stad behöver helighetens platser för att inte utarmas? Hur påverkas vi om våra städer bara har shoppingstråk och gallerior men inga kyrkor? Biosalonger, träningslokaler och sportarenor men inga heliga rum för tillbedjan? Vad händer i en värld där det som "ger livet dess värde inte är dess omätbara helighet utan dess högst mätbara lycklighet" (Göran Rosenberg). Från det heliga till det lyckliga? Är det en god förändring? Förlusten av känslan för det heliga kan visa sig vara avgörande för vår människosyn och livskänsla.

Men förändringen är mer än så, den är också från det heliga till det triviala, till det lättfångade, sötade och sockrade. Från Lejonet av Juda till musen Mysige Musse? Från att vi som människor böjer oss inför den Helige till att den helige böjer sig för människan? Det berättas att en rabbin, som fick frågan hur det kom sig att Gud visade sig oftare för folk i gamla tider än i vår tid, svarade: "I våra dagar finns det inte längre någon som kan buga sig tillräckligt djupt ..."

Inkarnationens utgångspunkt är Guds helighet, att Gud den oändlige, evige, ofattbara – att Gud bortom alla mänskliga föreställningar, att Gud som är högre och större, upphöjd långt över människan – blir människa och delar hennes villkor. Men Guds människoblivande betyder varken trivialisering eller banalisering utan dårskapen ligger just i paradoxen av att helighet och barmhärtighet förenas i Guds Son. Om heligheten som inkarnationens startpunkt förbises går storheten och dårskapen i Kristusuppenbarelsen förlorad. Den barmhärtige, den i världen nedstigne och förnedrade är också den helige och oändlige.

Att göra det svårförstådda begripligt är som sagt pedagogikens uppgift. Så är fysik, kemi och matematik ingenting ofattbart, även om det kan vara svårt att fatta för den oinitierade. Men att göra det fattbart som är ofattbart kan däremot leda fel. Det finns en gräns där pedagogiken blir helighetens fiende och där ambitionen att göra också det outgrundliga begripligt faller ned i banalitetens träsk.

Alltför ofta hamnar böner och formuleringar där i förslaget till ny kyrkohandbok. Det är berömvärt att mycket av det bästa från 1986 års handbok har behållits. Det är klandervärt att formuleringar som närmast är dagsedlar har fått komma med. Vad prästen eller någon annan som leder bönen kan formulera spontant är en sak, vad som stadfästs i en av Svenska kyrkan antagen kyrkohandbok är en annan. Inte minst flera av de föreslagna inledningsorden går över gränsen till det triviala och ligger på julklapprimmens nivå. Men även i övrigt som i text syndabekännelserna och löftesorden finns formuleringar som är ytterligt tveksamma. Formuleringarna i en kyrkohandbok måste tåla att slitas på. Lika lite som den för ögat lättfångade hötorgskonsten tar plats på de stora nationalmuseerna, så tål de tillfälligt bländande formuleringarna att nötas på.

Problemet är inte att texterna uttrycker en tveksam teologi, även om så också ibland kan vara fallet, utan att språket mist känslan för det heliga, vilket får till följd att teologin ofta blir utan rymd, utan förundran, utan bävan inför det oanade. Den pedagogiska ambitionen gör gudstjänsten stum, den tycks inte ha någonting annat att säga än de i handboken ofta upprepade fraserna: Gud är här, Gud är nära. Det blir någon sorts handboksvariant av graffitin på dassväggar: Kilroy was here ... Banalitetens problem är att den krymper tillvaron genom att inte öppna för den Outgrundlige, den Helige, den som inte ens himlarnas himmel rymmer. Eller för att säga det på ett annat sätt: Vem kan inte bli ateist inför dessa gosenalleformuleringar.

Än mer märkliga blir formuleringarna i ljuset av ärkebiskopens valspråk: Gud är större. Och det må vi verkligen hoppas, att Gud är större än vad fraserna i handboken uttrycker. Eller för att anknyta till den förre ärkebiskopens formulering: Gud bortom gud – Gud bortom alla mänskliga föreställningar. Vart tog det vägen?

Ett av mässans och eukaristins många namn är mysterion, Mysteriet. Därmed antyds hur i mässan både döljs och uppenbaras vad som annars enbart är oåtkomligt och hemlighetsfullt. När mässan firas öppnas en dörrglipa till det outgrundliga, till det mysterium som Gud är.

Det finns något grandios över mässan för kyrkan påstår att där är himmelriket nära. Synligt och osynligt nuddar vid varandra, tid och evighet, förgängligt och oförgängligt, orent och rent, den kluvna människan och den Treenige Guden. Vi är i världen och vi är inför Guds tron i himlen och står i gemenskap med änglar, helgon och kristna i alla tider. Söndag efter söndag firar kyrkan mässa, en andningspaus i tidens flöde. Men det paradoxala är att mässan pekar utöver tidens och rummets gränser, vi är både i ögonblickets *nu* och i ett *ännu inte*.

Om inte mässan gestaltar båda perspektiven går något avgörande förlorat. Hela vårt samhälle behöver förnyad respekt och plats för det heliga. Därför blir det desto allvarligare när så många inslag i handboksförslaget låter pedagogiska formuleringar vara på helighetens bekostnad.

Ett bärande flöde

Biörn Fjärstedt

Det är en metafor förstås. Ett flöde i gudstjänsten, i liturgin. Det kan vara som Mekongfloden borta i Asien som transporterar varor per båt genom flera länder från upprinnelsen i Kinas inre ner till deltat vid utloppet i Syd kinesiska sjön. Eller likt Donau, en bärande livsnerv genom Europa till sitt utflöde i Svarta havet. Det kan vara som den mindre bäck också, som fick bära barkbåtarna vid leken i vårflödets tid.

Det var teologen vid Kyrkornas Världsråd, Wesley Ariaradjah från Sri Lanka som sa att om utkastet, skissen, till ett dokument hittat rätt infallsvinkel, skulle resten av arbetet gå bra. I Kyrkornas Världsråd, särskilt vid Generalförsamlingarna och andra större konferenser förbereddes många slutdokument i tillsatta arbetsgrupper. Någon måste ta på sig uppgiften att vara ”drafter”, att lägga fram en ”draft”, en första skiss. Hade den hittat rätt anslag, gick det lätt att tillsammans arbeta vidare, lägga till viktiga aspekter, stryka onödiga utvecklingar osv. Det gällde att få fram något som bar upp resonemanget på ett övertygande sätt, allra helst skapade en aha-känsla, ett självklart instämmande: Just så är det! Om inte ”draften” är bra, hjälper det inte att försöka ändra och lappa på. Det blir aldrig bra.

Arbetet på en ny handbok för gudstjänster i Svenska kyrkan är ett exempel på när det första utkastet inte blev bra, inte fann rätt infallsvinkel. Därför har alla försök att rätta upp förslaget, tillsätta nya revisionsgrupper, inhämta remissvar och allt eftersom inrätta mindre styrgrupper lett till allt större förvirring och utebliven uppslutning kring nya versioner. Det kommer inte att kunna bli ett bärande flöde i svenskkyrkligt gudstjänst liv.

I efterhand går det nog att se vari felet i ”draften” låg. Beställningen var att införa några ideologiskt motiverade element, främst väl det att försöka skifta genusperspektivet. I och för sig inte omotiverat, men det var inte tillräckligt genomarbetat i grunden, inte teologiskt genomlyst så att det vann allmänt instämmande. Framför allt var det inte bibelteologiskt förankrat. Inte heller ekumeniskt.

Det finns gudstjänster, där det känns att flödet i liturgin bär. Det är när hela församlingen är införstådd med skeendet från ingångspsalm och öppningsord till välsignelse, slutpsalm och

postludium. Prästen behöver inte anstränga sig för att skapa en intensitet i liturgin utan den bär sig själv. Prästen och övriga medverkande, ljusbärare, textlärare, de som svarar för offertoriet och vilka det kan vara, bärs av församlingen. Det är förstås bra om predikan är väl förberedd och om musikern är med på noterna.

För att gudstjänstdeltagarna skall känna att de bärs av liturgin, måste det som ingår naturligt föra över från det ena till det andra, utan störande skarvar och avbrott. Det inledande skriftermålet inte framstå som en akt för sig, kören inte behöva "ställa upp" och därmed bryta rytmen, predikstolsakten inte upplevas som en egen gudstjänst i gudstjänsten.

En gudstjänst är som hörs en gudstjänst, en handling inför Gud, en lek, ett spel, för att anknyta till ordet liturgi. Redan i Apostlagärningarna används ordet "leitourgounton", firade litturgin, för den gudstjänst församlingen i Antiokia höll "inför Herren", när Barnabas och Saul skulle sändas ut i mission, Apg.13:2. Flödet i liturgin har några naturliga bågar, den som omfattar Ordets gudstjänst med läsningar och predikan, sedan offertoriet, frambärandet av gåvorna och förbönerna, och så Herrens måltid. Höjdpunkten i en bärande liturgi är offertoriet, där vi frambär oss själva och vad vi har, "som ett levande och heligt offer, som behagar Gud. Det skall vara vår andliga gudstjänst", som S: t Paulus skrev i Rom. 12:1. I det framburna brödet och vinet, som för oss blir Kristi kropp och blod, sker det "saliga bytet", som det kallas. "Han fullgjorde vad vi borde och blev vår rättfärdighet".

I liturgin markeras detta avgörande ögonblick i liturgin när den som leder summerar: "Genom honom(Kristus), med honom och i honom tillhör Dig Gud Fader allsmäktig i den Helige Andes enhet all ära och härlighet, från evighet till evighet". Där följer församlingens viktigaste "Amen". När brödet och vinet tagits emot, vänder liturgin mot sin avslutning med sändningen tillbaka till världen och tjänst bland medmänniskor. Värmen från glöden på altarbordet skall dröja sig kvar i de närvarandes hjärtan. Liturgin är varken "ett möte" på, i varje fall tidigare, frikyrkligt vis, inte heller ett kristet estradframträdande, som i den del nyare karismatiska rörelser. Och inte en trivsamt gemenskap i största allmänhet. Utan ett flöde som bär upp tron och håller den levande. Den har sina rötter ner i mycket tidig judisk tid, kanske redan egyptisk, och som nyformades och fick sin distinkta kristna prägel i salen i Övre våningen i Jerusalem "i den natt då vår Herre Jesus Kristus blev förrådd".

Denna "liturgi inför Herren" finns i sin svenska form redan i Olaus Petris mässa 1529 och, med en svacka 1811, bevarad i ordningen från 1942 och 1986.